

EBÜ KUHÂFE

etti. Hayatının bundan sonraki dönemi ise daha az bilinmektedir.

İbn Kuteybe, Ebû Kuhâfe'nin müslüman olduktan sonra Medine'ye gittiğini ve ölünceye kadar orada kaldığını, İbn Sa'd ise Mekke'den hiç ayrılmadığını ve 14 yılı Muharrem ayında (Mart 635) burada vefat ettiğini söylemektedir. Doksan yaşını aşkın bir âmâ olması sebebiyle İbn Sa'd'ın rivayetinin gerçeğe daha uygun olduğu söylenebilir. Kendisinden bir yıl önce vefat eden Hz. Ebû Bekir'in mirasından hissesine düşen payı torunlarına bıraktı. Hz. Ebû Bekir ve Kureybe'den başka Ümmü Ferve adında bir kız çocuğu daha vardı. Hadis kitaplarında Ebû Kuhâfe ile ilgili olarak, Mekke'nin fethedildiği gün Hz. Peygamber'in onun bembeyaz saç ve sakalının siyah olmamak kaydıyla uygun bir renge boyanmasını istediği kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Müsned, III, 160, 322, 338; VI, 349, 350; Müslim, "Libâs", 78-79; İbn Mâce, "Libâs", 33; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 18; Nesâî, "Zinet", 15, 64; Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 824; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 405, 488; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 452; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 167-168; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), III, 581-582; VI, 251-252; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XVII, 310-311; Safedî, *Nektû'l-himyân* (nşr. Ahmed Zeki), Kahire 1329, s. 199; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ* (nşr. Muhammed Şâkir), Kahire 1941, I, 19; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 460-461; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hams*, II, 95.

ASRİ ÇUBUKÇU

EBÜ KUREYŞ

(أبو قريش)

Ebû Kureyş Muhammed b. Cum'a
b. Halef el-Esam el-Kuhistânî
(ö. 313/925)

Hadis hâfızı.

220 (835) yılı civarında Kuhistan'da doğdu. Tahsilini Rey, Küfe, Basra, Hicaz ve Vâsıt'ta devrin ünlü hadis âlimlerinden olan Muhammed b. Humeyd er-Râzî, Ahmed b. Menî, Ebû Küreyb Muhammed b. Alâ ve Muhammed b. Müsennâ'nın yanında yaptı.

Bir süre Bağdat'ta ders verdi. Daha sonra Kuhistan'a yerleşerek burada hadis okutmaya devam etti, rivayetleri Horasan bölgesinde yaygınlaştı. İbn Mahled el-Attâr, Ebû Hâmid İbnü's-Şarkî, Ebû Bekir eş-Şâfiî ve Ebû Ali en-Nisâbûrî gibi tanınmış muhaddisler ondan hadis rivayet ettiler.

Hâfızası güçlü, güvenilir bir hadis hâfızı olduğu kabul edilen Ebû Kureyş, bi-

ri **müsned*** diğeri **musannef*** türünden olmak üzere iki eser yazmış, ayrıca Mâlik b. Enes, Süfyan es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc ve Yahyâ b. Saîd gibi imamların hadislerini de bir kitapta toplamışsa da bu eserlerin günümüze ulaşip ulaşmadığı bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Hatib, *Târîhu Bağdâd*, II, 169-170; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), IV, 564-565; Zehebî, *A'lâ-mü'n-nübelâ*, XIV, 304-305; a.mlf., *el-İber*, I, 468; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 766-767; Safedî, *el-Vâfî*, II, 309-310; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, III, 215; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 324; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethulah), VI, 73; Kays Âli Kays, *el-İrânîyyûn*, II, 348-349.

MEHMET ALİ SÖNMEZ

EBÜ LEHEB

(أبو لهب)

Ebû Utbe (Ebû Leheb) Abdül'uzzâ
b. Abdilmuttalib b. Hâşim
(ö. 2/624)

**Hız. Peygamber'in amcası
ve en azılı düşmanlarından biri.**

Asıl künyesi Ebû Utbe olduğu halde babası ona, güzelliği sebebiyle ateş gibi parladığı veya öfkelenildiği zaman yanakları kızardığı için "Ebû Leheb" (alev babası) demiştir.

Mekke'nin ileri gelenleri arasında yer alan Ebû Leheb İslâmiyet'ten önce Resûl-i Ekrem'in dostuydu ve iki oğlu Utbe ile Uteybe'yi onun kızları Rukiyye ve Ümmü Külsüm ile evlendirmişti. Ancak peygamber olduktan sonra kendisine şiddetle karşı çıktı. Bu arada, Uzzâ putuna nezaret eden Eflah b. Nadr eş-Şeybânî ölümü sırasında kendisinden sonra Uzzâ'nın ihmal edilmesinden endişe ettiğini söylemiş, Ebû Leheb de bu görevi kendisinin üstleneceğini belirterek onu teskin etmişti. Hz. Peygamber'in putlarla mücadelesi sebebiyle onun aleyhinde en korkunç düşmanlarıyla iş birliği yapmaktan çekinmedi. Resûl-i Ekrem, ilâhî tebliğ görevinin ikinci devresinde, "Bundan böyle en yakın akrabalarını ikaz et" (eş-Suarâ 26/214) meâlindeki âyetin nâzil olması üzerine akrabalarını davet edip peygamber olarak gönderildiğini söyledi. Bunun üzerine Ebû Leheb küstahça bir konuşma yaparak onu, kendilerini atalarının dininden döndürmeye çalışmakla suçladı. Bir başka gün de Hz. Peygamber'in Safâ tepesinde topladığı kavmini İslâmiyet'e davet etmesine sinirlenerek, "Yazıklar olsun! Bizi böyle boş sözler için mi buraya çağırдың" diye

tepki gösterdi. Evi Hz. Peygamber'in evine yakın olduğundan onun evini sık sık taşla tutar veya başkalarına taşlatır, karpısı önüne her çeşit pisliği atmaktan çekinmezdi. Ebû Süfyan'ın kız kardeşi olan karısı Ümmü Cemîl de Resûl-i Ekrem'e eziyet etmekte ondan geri kalmazdı. Ebû Leheb, Hâşimîler'in boykot edildiği dönemde ekonomik açıdan zor durumda kaldığını söyleyerek onlardan ayrıldı ve müşriklerin safında yer aldı.

Ebû Tâlib'in ölümünden sonra Hâşimîler'in reisi olan Ebû Leheb, kabile içi dayanışmayı sağlama mecburiyetinden dolayı Hz. Peygamber aleyhinde yürütülen faaliyetlere karşı çıkarak onu himaye etti. Ancak bu durum uzun sürmedi; Hz. Peygamber'in, ataları dahil gelmiş geçmiş bütün müşriklerin cehennemlik olduğunu söylemesine ve Lât, Menât, Uzzâ aleyhindeki konuşmalarına öfkelenip onu himaye etmekten vazgeçti. Uri Rubin, Hassân b. Sâbit'in bu olayla ilgili olarak söylediği bir şiirini delil gösterip Ebû Leheb'in Abdülmuttalib'in gerçek çocuğu olmadığını, annesinin Abdülmuttalib'den önce Lihyânlı biriyle evlendiğini ve onun bu evlilikten doğduğunu ileri sürmektedir (BSOAS, XLII, 15). Ebû Leheb'in bu davranışı üzerine zor durumda kalan Hz. Peygamber kendisini himaye edecek birini aramak üzere Tâif'e gitti.

Ebû Leheb Hz. Peygamber'i her yerde takip ederek sözlerini yalanlamaya, onun bir sihirbaz ve yalancı olduğunu, kavmini birbirine düşürdüğünü, sözlerine itibar edilmemesi gerektiğini söylemeye devam etti. Kendisinin ve karısının Resûl-i Ekrem'i rahatsız eden bu hareketleri üzerine Tebbet süresi nâzil oldu (bk. TEBBET SÜRESİ). Nüzûl sırası dikte alındığında ilk defa bu âyetlerle bir müşrik ismen zikredilerek karısıyla birlikte tehdit edildiği görülür. Sürenin nâzil olması üzerine Ebû Leheb'in oğulları babalarının emriyle, evli bulundukları Hz. Peygamber'in iki kızını boşadılar.

Bedir Gazvesi'ne katılmayan Ebû Leheb yerine Âs b. Hişâm'ı gönderdi. Bedir'de müşriklerin bozguna uğradığını öğrendikten birkaç gün sonra Mekke'de öldü. Oğulları onun yakalandığı çiçek (adese) hastalığının kendilerine bulaşmasından korktukları için babalarını gömmemediler, ancak bir müddet sonra ücretle tuttukları Sudanlılar'a defnettirdiler.

Ebû Leheb'in kızı Dürre müslüman olarak Medine'ye hicret etmiş, oğulları Utbe ile Muattib Mekke'nin fethinden sonra İslâmiyet'i kabul etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Hişâm, *es-Sîre*, Kahire 1936, II, 57, 261, 301; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 93, 200; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Sâvî), s. 55; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 90, 94, 96, 118, 122, 130-131, 237, 401; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 282, 286, 319-320, 328, 336, 349, 430, 461-462; İbn Hazm, *Cevâmî'u's-sîre*, s. 52, 64; L. Caetani, *İslâm Tarihî* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-27, II, 190, 192, 327-328; Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 6257-6268; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 41, 53, 97-98, 122, 124-125, 160, 504; Ziriklî, *el-A'âm* (Fethullah), III, 12; W. Montgomery Watt, *H. Muhammed Mekke'de* (trc. Ramî Ayas — Azmi Yüksel), Ankara 1986, s. 26, 39, 46, 96, 128, 145, 148; a.mlf., "Abû Lahab", *EJ²* (İng.), I, 136-137; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1991, XI, 165-171; Uri Rubin, "Abû Lahab and sûra CXI", *BSOAS*, XLII (1979), s. 13-28; J. Barth, "Ebû Leheb", *IA*, IV, 34-35.

MEHMET ALİ KAPAR

EBÜ LÜBÂBE el-ENSÂRÎ

(أبو لبابة الأنصاري)

Ebû Lübâbe Beşîr (Rifâa)
b. Abdilmünzir el-Ensârî el-Evsî

Sahâbî.

Adının Ebû Lübâbe, Büşeyr, Râfî', Mervân olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi Beşîr ve Rifâa'nın onun iki kardeşi olduğunu ileri sürenler de vardır. Kızı Lübâbe, Zeyd b. Hattâb ile evlenmiştir. Ebû Lübâbe İkinci Akabe Biatı'nda bulundu ve Hz. Peygamber tarafından kabilesine temsilci tayin edildi. Bedir Gazvesi'ne katılmak üzere yola çıkmışken Ravhâ'dan geri çevrilerek Medine'ye emîr olarak gönderildi ve Bedir ganimetinden kendisine pay ayrıldı. Benî Kaynuakâ' ve Seviğ gazvelerinde de Medine'de emîr olarak bırakıldı. Uhud Gazvesi'nden önce bir hurmalık yüzünden ensardan yetim bir çocukla aralarında anlaşmazlık çıktı. Hz. Peygamber Ebû Lübâbe lehine hükmettiyse de ondan hakkını çocuğa bağışlamasını rica etti. Ebû Lübâbe'nin bu ricayı kabul etmemesi Hz. Peygamber'i gücendirdi. Daha sonra Uhud Gazvesi'ne katıldı. Benî Kurayza muhasarasında onun eski müttefiki ve komşuları olan yahudiler Ebû Lübâbe'nin yanlarına gönderilmesini istediler ve kendisini bir kurtarıcı gibi karşıladılar. Ebû Lübâbe onlara Sa'd b. Muâz'ın hükmüne boyun eğmelerini ve teslim olmalarını tavsiye etti. Bunun kılıktan geçirilmek demek olduğunu anlatmak için de eliyle boğazını işaret etti. Fakat daha sonra pişman oldu ve bu davranışıyla Allah'a ve Resulü'ne ihanet ettiğini düşünerek Hz. Peygamber'in yanına uğramadan mescide gidip kendisini bir direğe bağlattı. Affedildiğine dair âyet nâzil oluncaya ve bizzat Hz. Peygam-

ber tarafından çözülünceye kadar altı (bazı rivayetlere göre yedi, sekiz, on veya on beş) gün yeyip içmeden direğe bağlı olarak kaldı. Sonraları bu direk "tevbe direği" (üstüvânetü't-tevbe) diye anıldı. Bazı rivayetlere göre ise Ebû Lübâbe asaptan birkaç kişiyle birlikte Tebük Gazvesi'ne katılmadığı ve bu sebeple Hz. Peygamber tarafından azarlandığı için kendisini bu şekilde cezalandırmıştır. Affedildikten sonra Benî Kurayza'ya komşu olan mülkünün tamamını sadaka olarak vermek istediye de Hz. Peygamber bunun ancak üçte birini tasadduk etmesine izin verdi. Mescid-i Dirâr'ın yapımına da yardımda bulundu; ancak bu konuda herhangi bir ithama uğramadı.

Ebû Lübâbe'nin vefat tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Hz. Osman'ın hilâfeti zamanında (644-656) veya onun şehid edilmesinden sonra, yahut Ali b. Ebû Tâlib'in hilâfeti yıllarında (656-661) öldüğü, hatta 50 (670) yılına kadar yaşadığı rivayet edilmektedir. Nesli oğullarından Sâib vasıtasıyla devam etmiş olup İbn Sa'd (ö. 230/845) kendi zamanında onun torunlarının bulunduğunu söylemektedir.

On beş hadis rivayet eden Ebû Lübâbe'den oğulları Sâib ve Abdurrahman ile Abdullah b. Ömer, onun oğlu Sâlim, mevlâ'sı Nâfî', Abdurrahman b. Yezîd, Saîd b. Müseyyeb ve daha başkaları rivayette bulunmuşlardır. Tevbe süresinin 102, 117 ve 118. âyetleriyle Mâide süresinin 41. ve Enfâl süresinin 27. âyetinin nüzül sebepleri arasında Ebû Lübâbe'nin de adı geçmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

el-Muvaṭṭaʿ, "Nüzûr", 16, "İstiʿzân", 31; *Müsned*, I, 364, 411, 418, 422, 424; II, 9; III, 237, 430, 452, 453, 502; VI, 142, 328, 329; *Dârimî*, "Zekât", 25, "Nikâh", 14; *Buhârî*, "Bed'ü'l-ḥalk", 14, 15, "Megâzî", 12, 13; *Müslim*, "Selâm", 128, 130, 131, 132, 133, 134, 136; *İbn Mâce*, "İkâme", 79, "Nikâh", 12; *Ebû Dâvûd*, "Vitr", 20, "Edeb", 162; *Nesâî*, "Cum'a", 2, "Şayd", 15; *Vâkidî*, *el-Megâzî*, I, 101, 180-182; II, 505-509; III, 800, 896, 1047, 1072; *İbn Hişâm*, *es-Sîre*, II, 444, 456, 612; III, 45, 49, 236-238; *İbn Sa'd*, *et-Tabakât*, II, 457; *İbn Abdülber*, *el-İstîʿâb*, IV, 168-170; *Zemahşerî*, *el-Keşşâf* (Kahire), II, 163-164, 211, 216-217; *İbnü'l-Esir*, *el-Kâmil*, II, 137, 185; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, I, 237; II, 230-231; VI, 265-267; *İbn Kesir*, *el-Bidâye*, III, 260; IV, 120-121; *Makrîzî*, *İmtâ'u'l-esmâʿ* (nşr. Muhammed Şâkir), Kahire 1941, I, 37, 73, 105, 106, 244, 245, 481-482; *İbn Hacer*, *el-İşâbe*, IV, 168; a.mlf., *Fethu'l-bârî*, Beyrut 1985, VI, 268; *Diyyârbekrî*, *Târîhu'l-ḥamîs*, I, 556; *Halebî*, *İnsânü'l-ʿuyûn*, II, 664; *Köksal*, *İslâm Tarihi* (Medine), V, 339-342; *Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer*, "er-Rahme ve'l-mes'ûliyye" içinde *Ebî Lübâbe*, *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, III/3, İslâmâbâd 1968, s. 63-81.

ASRİ ÇUBUKÇU

EBÜ MAHZÜRE

(أبو محذورة)

Ebû Mahzûre Evs b. Mi'yer
b. Levzân el-Cumahî
(ö. 59/678-79)

Mescid-i Harâm'ın müezzini,
sahâbî.

Kureys'in Cumah koluna mensuptur. Ebû Mahzûre künyesiyle meşhur olduğundan kendisinin ve babasının adında ihtilâf edilmiş, adının Selman, Semüre, Sümeyr veya Seleme, babasının adının Umeyr olduğu ileri sürülmüştür.

Ebû Mahzûre Mekke'nin fethedildiği yıl Hz. Peygamber ile Cîrâne'de karşılaştıktan sonra müslüman oldu. O sırada Resûl-i Ekrem Tâif Muhasarası'ndan Cîrâne'ye dönüyordu. Namaz vakti gelince müezzin ezan okumaya başladı. Resûlullah'a karşı büyük bir kin ve düşmanlık besleyen Ebû Mahzûre ile Kureysli on genç ezan sesini işitince bir yere gizlendiler ve alaylı bir şekilde müezzini taklit ederek yüksek sesle ezan okudular. İçlerinden birinin güzel sesli olduğunu farkeden Hz. Peygamber onları yanına çağdırttı ve kendilerine birer birer ezan okuttu. En son okuyan Ebû Mahzûre'nin sesini çok beğenerek ona ezanı öğretti; daha sonra namaz vakti gelince elini başına koyup alnını okşadı ve ezan okumasını emretti. Ebû Mahzûre bu emri isteksiz bir şekilde yerine getirdikten sonra Hz. Peygamber ona bir miktar gümüş para verdi ve kendisine dua etti. Gönlü İslâmiyet'e ısınan Ebû Mahzûre orada müslüman oldu ve Hz. Peygamber'den kendisini Mekke'deki Harem-i şerif'e müezzin yapmasını istedi. Bu arzusunu kabul eden Hz. Peygamber, Mekke Valisi Attâb b. Esîd'e gitmesini ve yeni görevini ona bildirmesini söyledi.

Ebû Mahzûre, Resûl-i Ekrem'in Mekke'den ayrılmasına kadar Kâbe'de Bilâl-i Habeşî ile birlikte ezan okudu. Resûlullah'ın okşadığı alnına düşen saçları hiç kestirmedi. 59 (678-79) yılında ölünceye kadar Mekke'de müezzinliğe devam etti. Kendisinden sonra Mescid-i Harâm müezzinliğini oğlu ve torunları yüzyıllarca devam ettirmişlerdir.

Kureys'in nesebini çok iyi bilen Ebû Mahzûre'den hanımı Ümmü Abdülmelik ve oğlu Abdülmelik ile Esved b. Yezîd en-Nehaî, Abdullah b. Muhayriz, İbn Ebû Müleyke ve daha başkaları hadis rivayet etmişlerdir. Hepsî de ezanı Hz. Peygamber'den öğrenmesiyle ilgili olan se-